

Assisi Szent Ferenc és a monasztikus rendek

VARGA KAPISZTRÁN OFM

Abstract

Literature about Saint Francis and his order generally emphasizes originality, while this study points out that Francis and his movement was deeply rooted in an earlier monastic tradition. Saint Francis often visited Benedictine monasteries, he was familiar with the Rule of Saint Benedict, the lifestyle of the monks and the modern Benedictine spiritual literature of his time. Meanwhile, all Benedictine abbeys supported the new Franciscan communities (by handing over deserted monasteries and chapels, with financial support, etc.). Francis also knew groups, who wished to reform monastic life from a hermitic perspective. He did not only take over hermitages from them, but adopted several elements of their lifestyle as well. However, mendicant orders started to have an effect on monastic groups in the second half of the 13th century.

Keywords: *Saint Francis, Franciscan friaries, monasticism, monastic reforms, Benedictine abbeys*

Kulcsszavak: *Szent Ferenc, ferences kolostorok, monasztikusok, szerzetesi reformok, bencés apátságok*

BEVEZETÉS

„Így mikor Szent Ferenc a Sancta Maria de Portiunculánál tartott egyetemes káptalanon volt, amit gyékényes káptalannak neveztek,¹ és amelyen ötezer testvér vett részt, számos bölcs és tudományban jártas testvér kérte a bíboros urat, a későbbi Gergely pápát, aki jelen volt a káptalanon, hogy

---

VARGA KAPISZTRÁN ferences szerzetespap, az esztergomi ferences rendház gvardiánja, egyháztörténész, a Sapientia Hittudományi Főiskola tanára; varga.kapisztran@sapientia.hu

¹ 1221 vagy 1222 májusában.

beszélje rá Szent Ferencet: kövesse az említett bölcs testvérek tanácsát, és hagyja, hogy egyszer-egyszer ők vezessék. Idézték Szent Benedek, Szent Ágoston és Szent Bernát reguláját is, amelyek tanítják, hogyan lehet így vagy úgy rendezetten élni. Szent Ferenc, miután meghallgatta a bíboros úr erre vonatkozó intelmeit, kézen fogta, a káptalanon összegyűlt testvérekhez vezette, és így szólt a testvérekhez: »Testvéreim! Testvéreim! Isten hívott engem az egyszerűség útján, és ő mutatta meg nekem az egyszerűség útját. Nem akarom, hogy bármiféle regulát is emlegessetek nekem, sem Szent Ágostonét, sem Szent Bernátét, sem Szent Benedekét. Azt mondta az Úr, azt akarta, hogy én egy új bolond² legyek a világban; és nem akart benneteket más úton vezetni, mint az effajta tudás útján, de tudományotok és bölcsességtek miatt az Isten meg fog benneteket szégyeníteni. Bízom azonban az Úr büntető szolgáliban,³ hogy általuk az Úr meg fog benneteket büntetni, és szégyenetekben visszatértek majd korábbi állapotokba, akár akartok, akár nem.« A bíboros elképedt, nem felelt semmit, és minden testvért félelem fogott el.⁴

A Perugiai legenda, vagy más néven Assisi kompiláció a következő cím alatt hozza Szent Ferenc életének ezt az epizódját: *Szent Ferenc a gyékényes káptalanon Hugolino úr jelenlétében elutasítja a korábbi regulákat*. Könnyen lehet azonban, hogy a Ferenc szavaiból sugárzó öntudat – „nem akarom, hogy bármiféle regulát is emlegessetek nekem” – megtéveszti mind az olvasókat, mind a ferences rendtörténet kutatóit. Ugyanis erre az öntudatra csak ráerősítenek a Celanói Tamás tollából származó legkorábbi életrajzok, amikor a rend újdonságát (*novitas*) hangoztatják. A rendtörténeti kutatókat az a veszély fenyegetheti, hogy a Celanói Tamás által is emlegetett novitást, újdonságot keresik csak, és a rend kezdeteit meg Szent Ferenc életét bemutatva csupán ezt akarják hangoztatni, mert ebben vélik megragadhatónak a kialakuló rend kezdeti identitását.⁵ Ebben részben igazuk is van. De csak részben.

---

² 1Kor 1,20.

³ Lásd ezt a kifejezést még a PL 76. és 92. fejezetében.

⁴ PL 114, in *Assisi Szent Ferenc perugiai legendája* (Ferences Források 5), Agapé, Újvidék – Szeged – Csíksomlyó, 1997, 144 (ford. Varga Imre Kapisztrán).

⁵ Bartolomeo di Sassoferrato, XIV. századi jogász megjegyzése: „A testvérek élete olyan újdonság, hogy előzmény hiányában nem lehet rá formulát alkalmazni.” Idézi VÁRNASI JAKAB: *Regula. Magyarázat a novíciusok számára* [kézirat], é. n., 1.

Egyrészt azért van csak részben igazuk, mert az újdonság mindig csak valamihez képest újdonság, tehát valódi jelentőségét csak a „régí”, akkor természetes valóság ismeretében értékelhetjük igazán. Másrészt pedig azért, mert a rend kialakulása, Ferenc életformájának intézményesülése – még ha valósággal be is robbant a nyugati kereszténység életébe – nem egy csapásra történt, hanem folyamat volt, és még a Szent Ferenc halálát követő két-három évtizedben is folytatódott. A rend kialakulásában természetesen van egy fejlődés, amit egyfajta artikulálódásnak is nevezhetünk. Nézzük meg most ennek három mozzanatát.

E folyamat első lépése az, amikor még sem Ferenc életmódjának, sem a formálódó közösségnek nem volt neve. Iordanus a Iano így kezdi krónikáját: „Az Úr 1207. esztendejében Ferenc, foglalkozására nézve kereskedő, szívében megrendülve, a Szentlélek ihletésére remete habitusban bűnbánó életet kezdett.”⁶ A *modum penitentiae* kifejezés a bűnbánókra, (*penitentes*) utal, ez azonban még sokkal közelebb áll egy laikus mozgalomhoz, mint egy klasszikus monasztikus programhoz. A monasztikum világában leginkább talán még a konverzusok intézményének felelne meg.

Második ilyen artikulációs mozzanatként érdemes egy olyan epizódot megemlítenünk, melyet a *Fioretti* és más források is megőriztek. Egy alkalommal Ferenc azért kért imádságot Szent Klárától és Szilveszter testvértől, hogy el tudja dönteni, csak remete legyen, vagy prédikáljon is? A *Fioretti*-ben ezt olvassuk:

„Jézus Krisztus alázatos szolgáját, Szent Ferencet nem sokkal megtérése után, mikor már jó néhány társat gyűjtött és vett föl a szerzetbe, az a probléma foglalkoztatta, mit kell tennie: kizárólag a szemlélődésnek szentelje-e magát, vagy olykor-olykor prédikáljon is? Nyugtalanul vágyott arra, hogy megtudhassa ebben a kérdésben Isten akaratát. Mivel azonban alázatossága nem engedte, hogy önmagában és imádságában bízzék, elhátározta, hogy mások imája révén fogja kifürkészni Isten szándékát.

Magához hívta tehát Maseo testvért, és ezt a megbízást adta neki: Fiacskám, menj el Klára nővérhez, és mondd meg nevében: legjámborabb társnőivel könyörögjön Istenhez, hogy kegyesen mutassa meg nekem, mi lenne jobb, ha prédikálnék is olykor-olykor, vagy ha egyedül csak az

---

⁶ „Anno Domini 1207 Franciscus vir negotiator officio compunctus corde, afflatus Spiritu Sancto in habitu heremitico modum penitentiae est aggressus.” *Chronica Fratris Iordani a Iano O.F.M.* 1, in *Analecta Franciscana I*, Collegium S. Bonaventurae, Ad Claras Aquas, Quaracchi, 1885, 2.

imádságnak élnek. Aztán menj el Szilveszter testvérhez s ugyanezt mondd el neki is.”⁷

A válasz ismert. A *non sibi soli vivere, sed et aliis proficere* (nemcsak magunknak élni, hanem másoknak is hasznára lenni) elv szellemében Ferenc prédikálni is kezdett. A kérdés azonban annak ismeretében kap különös jelentőséget, hogy Szent Romuáld és Damiáni Szent Péter kétszáz évvel korábban éppen Ferenc tágabb pátriájában, Umbriában és az azzal határos területeken fejtette ki reformtevékenységét, melynek során a hagyományos monasztikus életet és sivatagi atyák világából ismert remete életformát egyesíteni akarta.

A fejlődés harmadik, egyben záró mozzanata pedig az, hogy a ferences közösség is megkapta az *ordo*, illetve *religio*, azaz szerzetesrend elnevezést. Ez azt jelenti, hogy mind a kánonjog, mind a világi jog az addig a monasztikus és kánonokrendekre alkalmazott terminus technicusszal tudta leírni a ferences közösség jogi státusát. Ferenc ekkoriban fogalmazta meg fent idézett öntudatos mondatát: „Nem akarom, hogy bármiféle regulát is emlegetsetek nekem, sem Szent Ágostonét, sem Szent Bernátét, sem Szent Benedekét. Azt mondta az Úr, azt akarta, hogy én egy új bolond legyek a világban; és nem akart benneteket más úton vezetni, mint az effajta tudás útján...”

Ez a kijelentés azonban egyáltalán nem jelenti azt, hogy Ferenc ne ismerete volna a korábbi szerzetesi regulákat, vagy hogy ne tudta volna, hogy mit nem akar. Épp ellenkezőleg. Nagyon pontosan tudta, mit akar és mit nem, s éppen ezért állt ellen minden olyan – akár a renden belülről, akár kívülről jövő – törekvésnek, mely hivatásától eltérítette volna. Fenti mondatával nem a monasztikusok ellen beszélt, és soha nem is folytatott velük semmiféle polémia, küzdelmet, míg a történelemből ismert, hogy a bencés monachizmus

---

⁷ Fior 16. Vagy lásd még: „Az igazság valódi követői abban az időben nagyon sokat vitatkoztak arról, vajon az emberek között kell-e maradniuk, vagy pedig remeteségbe vonulniuk. Szent Ferenc azonban, aki legkevésbé sem bízott magában, hanem minden ügyes-bajos dolgában buzgó imádsággal igyekezett kiérdemelni a döntést, úgy határozott, hogy nem magának, hanem Annak szenteli életét, aki mindnyájunkért meghalt.” „Gyakran kereste fel tehát a remeteségeket, hogy ott egészen Isten felé tudja irányítani lelkét. Mindazonáltal, ha elérkezettnek látta az időt, nem volt rest belevegyülni a világ dolgaiba, és teljes odaadással munkálkodni felebarátainak üdvösségén.” (CÉ1 35. és 71.) CELANÓI TAMÁS: Szent Ferenc első életrajza, in *Celanói Tamás életrajzai Szent Ferencről* (Ferences Források 2), Agapé, Újvidék – Szeged – Csíksomlyó, 1993, 52; 80 (ford. Balanyi György, javította: Hidász Ferenc és Várnai Jakab).

irányzatai gyakran polemizáltak egymással.⁸ (De így volt ez minden más rend esetében is.) Ferenc egyszerűen mást akart élni. Jól érzékelték ezt azok a bencés monostorok, melyek Ferencet támogatták. Pontosan ez a támogatás jelzi azt, hogy nem riválist láttak benne.

Ha alaposabban szemügyre vesszük a tényeket, kiderül, Ferenc számára egyáltalán nem volt ismeretlen a monasztikus világ, sőt nyugodtan állíthatjuk, nagyon is jól ismerte, otthonosan mozgott benne mind lelkeségi, mind pedig földrajzi értelemben. Gyakran vendégeskedett bencés monostorokban, kapcsolatot tartott apátokkal és monostorokkal, ezenfelül pedig jól ismerte nemcsak Szent Benedek reguláját, hanem a korabeli „kurrens” monasztikus lelkeségi irodalmat is. Gondoljuk csak el, honnét ismerhette volna ezeket, ha nem éppen a bencés monostorokból? De ha azt kérdezzük, mint csinált akkor, amikor egyik-másik monostorban vagy főpap udvarában vendégeskedett, leginkább azt válaszolhatjuk: imádkozott, dolgozott vagy koldulni ment, és olvasott.

Assisi Szent Ferenc és a monasztikus rendek kapcsolatát számos tanulmány, kötet, konferencia tárgyalta már,⁹ bár nem tartozik a leginkább kutatott témák közé. Magyarul azonban eléggé híjával vagyunk ezeknek, pedig Ferenc lelkülete, újdonsága nem érthető meg a nélkül a környezet nélkül, amiben megszületett. Tanulmányunkban ezt a kérdést próbáljuk meg körüljárni.

SVZT BENEDEK REGULÁJA ÉS SVZT FERENC

Amint a fentiekből láttuk, az, hogy Szent Ferenc ellenállt minden arra irányuló nyomásnak, hogy az akkor ismert regulák valamelyikét fogadja el életformájaként, nem jelenti azt, hogy nem ismerte ezeket a regulákat, különösen Szent Benedekét.

Ha erre utaló jeleket keresünk, kétfélét találhatunk. Egyrészt Ferenc megnyilvánulásaiban (mondásaiban és írásaiban) néhányszor szó szerint vagy gon-

---

⁸ Vö. PETER KING: *A monachizmus nyugaton. A monasztikus szerzetesség története a latin egyházban*, Szent István Társulat, Budapest, 2007, 171.

⁹ Lásd ANTONIO QUACQUARELLI: *Il primitivo movimento francescano e il monachesimo benedettino*, in uő. – Stanislao Benito Andreotti: *San Francesco d'Assisi, la sua gente poverella e il monachesimo benedettino* (Quaderni di ricerche storiche sul primo movimento francescano ed il monachesimo benedettino 1), S. Francesco a Ripa, Roma, 1977, 19–60; LUIGI PELLEGRINI: *Insedimenti Francescani nell'Italia del Duecento*, Laurentianum, Roma, 1984.

dolatilag idézi Szent Benedek reguláját, másrészt ugyanezekben tematikus egyezéseket is találunk a két rendalapító tanítása között.

Nézzünk először néhány példát a szó szerinti vagy tartalmi idézésre. Az egyik életrajzban arról olvasunk, Ferenc miként fedd meg egy testvért, aki nem akart koldulni menni, és aki végül el is hagyta a rendet.

„A szent, mikor látta, milyen nagy barátja hasának, s milyen derekasan kiveszi részét a munka gyümölcsének elfogyasztásából, ellenben mennyire húzódozik a dologtól, egyszer így támadt rá: »Menj csak utadra, légy testvér, mert te kizárólag a testvérek verejtékéből akarsz élni, míg *Isten művének végzését elhanyagolod.*«”¹⁰

Az eredeti latin szövegben Celanói Tamás az *opus Dei* kifejezést használja, ami Benedek regulájának egyik kulcsfogalma. Persze erre azt lehet mondani, hogy ezt Celanói Tamás írta, és ebből az egy kifejezésből nem lehet messzemenő következtetéseket levonni. Ennél azonban sokkal mélyebb, tartalmi megfeleléseket is találunk éppen Szent Ferenc reguláiban.

Ilyen például Szent Benedek regulájának előbb már említett kitétele is, hogy ti. „az istenszolgálatnak tehát semmit elébe ne tegyenek”.¹¹ Nem ugyanezt jelenti-e a Ferenc írásában háromszor is felbukkanó intelem? „Azok a testvérek, akiknek az Úr megadta a munka kegyelmét, dolgozzanak hűségesen és odaadással, úgy, hogy távol tartva a lélek ellenségét, a tétlenséget, *ki ne oltsák a szent imádság és áhítat lelkületét, amit a többi, mulandó dolognak szolgálnia kell.*”¹²

A Meg nem erősített regula kissé bővebben beszél a munkáról, s ebben még a benedeki regula 48. fejezetének szó szerinti idézetét is megtaláljuk: „Minden testvér *igyekezzék verejtékes munkával tenni a jót*, mert írva van: Mindig *tégy valami jót*, hogy az ördög elfoglalva találjon. És ismét: *A tétlenség a lélek ellensé-*

---

¹⁰ CÉ2 75, in CELANÓI TAMÁS: Szent Ferenc második életrajza, in *Celanói Tamás életrajzai Szent Ferencről*, i. m., 211. (Kurzivált kiemelések a későbbiekben is tőlem – V. K.)

¹¹ Lásd 43,3, fejezet, in *Szent Benedek regulája*, Bencés Kiadó, Pannonhalma, 1995, 92 (ford. Söveges Dávid OSB).

¹² RB 5,1–2, in *Assisi Szent Ferenc írásai* (Ferences Források Magyarul 3), Magyarok Nagyszonya Ferences Rendtartomány, Budapest, 2018,137 (ford. Berhidai Piusz és Hidász Ferenc).

ge.¹³ Ezért szükséges, hogy Isten szolgálói mindig el legyenek foglalva imádsággal vagy más jó cselekedettel.”¹⁴

Ferenc azonban általában nem elégszik meg korának ismert lelki tanácsaival, gyakran tovább is fejleszti a lelkiéleti utasításokat. Végrendelésében éppen a munkával kapcsolatban látjuk ezt. Itt ismét idézi Szent Benedek reguláját, amely szerint a munka a tétlenség elűzése miatt fontos, de hozzátesz egy társadalmi vonatkozást is: a testvéreknek dolgozniuk kell a jó példaadás kedvéért is. „Akik nem tudnak [dolgozni], tanuljanak meg, nem kapzsiságból, hogy munkabért kapjanak, hanem a példaadás kedvéért és a tétlenség elűzése végett.”¹⁵

Érdemes talán még egy témát érintenünk, a böjtölést, amit a regulák és korabeli *consuetudines* meglehetősen részletesen szabályoznak.

„A böjtölés módjáról Ferenc más regulákkal ellentétben nem ad pontos utasításokat – írja Kajetan Esser. – Meg akarja őrizni testvérei számára az evangéliumi szabadságot, hogy mindent mint alamizsnát fogadjanak el, amit az emberek szeretete nyújt számukra. Egy koldus ugyanis semmilyen alapon nem támaszthat igényeket.”¹⁶

Hogy ezen a téren nagy különbséget találunk a monasztikus hagyomány és Szent Ferenc előírásai között, azt az életforma különbözősége magyarázza. Ferenc tehát, aki kortársai szerint is túlzottan sokat böjtölt, bölcs mértékletességről tesz tanúságot.

A tematikus, tartalmi egyezés szempontjából elsősorban Szent Ferenc műveinek egy sajátos csoportját, az úgynevezett *Intelmeket* (latinul *Admonitiones*) érdemes szemügyre vennünk, melyek formájuk szerint leginkább a sivatagi atyák mondásaihoz hasonlítanak, de amint a későbbiekben látni fogjuk, ezek a formák ismeretesek más szerzetesrendek és alapítók esetében is. Érdekes, hogy Benedek már a Regula prológusában használja ezt a szót, *admonitio*,¹⁷ Ferenc

---

¹³ 48. fejezet, in *Szent Benedek regulája*, i. m., 97.

¹⁴ RnB 7, 10–12, in *Assisi Szent Ferenc írásai*, i. m., 106–107.

¹⁵ Végr 21, in *Assisi Szent Ferenc írásai*, i. m., 165.

¹⁶ KAJETAN ESSER: „Melius catholice observemus”. Rendünk regulájának magyarázata Szent Ferenc írásainak és egyéb szavainak fényében, in Varga Kapisztrán – Várnai Jakab (szerk.): *A ferences regula. Korai és mai értelmezések* (Vita Consecrata 5), L'Harmattan Kiadó – Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, Budapest, 2011, 175.

¹⁷ „Obsculta, o filii, precepta magistri, et inclina aurem cordis tui, et admonitionem pii patris libenter excipe...”, in *Szent Benedek Regulája*, i. m., 19.

intelmei pedig nagyon hasonlóak a benedeki regula VI. fejezetében található, hat szentírási idézet összefűzéséből kialakult intelmhez.¹⁸

Szent Ferenc *Intelmeinek* kiváló kutatója, az amerikai ferences Rober J. Karris az *Intelmeket* éppen a bencés tradíció segítségével értelmezi. Ezt írja: „Szent Ferenc *Intelmei*hez fűzött kommentárjaimban ritkán hívtam segítségül Assisi Szent Ferenc különböző életrajzainak tanúságait. Megelégedtem azzal, hogy a nem ferences lelkiségi tradíció jelentésével és saját írásaival értelmezsem Ferencet.”¹⁹ Karris azt állítja, hogy míg Ferenc visszautasította a bencés regula átvételét, az *Intelmeket* azonban befolyásolta Szent Benedek regulája és a bencés életformát megreformáló ciszterciek írásai. Így Ferenc *Intelmei* igazából lefedik egy monasztikus regula főbb témáit. Könyvének befejező részében, miután Karris felsorol tizenhat monasztikus témát, és ezekkel állít párhuzamba Ferenc huszonnyolc intelméből tizenhatot, ezt írja:

„Arra szeretném invitálni az érdeklődő olvasót, hogy hasonlítsa össze ezeket a témákat Szent Benedek regulájával és a *Regula Magistralis*. Szent Benedek, szemmel láthatóan Johannes Cassianustól függve, sokat időzik az alázatosságnál, és még felsorolja annak tizenkét fokát. Vajon csak véletlen egybeesés volna, hogy Ferenc oly sok intelmet szentel ugyanannak a témának, az alázatosságnak?”²⁰

Nem folytatjuk a példák keresését. Legyen elég ennyi annak alátámasztására, hogy Ferenc ismerte és idézte Szent Benedek reguláját, de a korabeli bencés, illetve reform lelkiségi irodalmat is, aminek részleteire még visszatérünk más, ugyancsak a bencés regulát követő csoportok kapcsán.

A továbbiakban nézzük meg, hol tehetett szert Ferenc ezekre az ismeretekre, vagyis hol és milyen formában találkozhatott a monachizmussal, illetve annak reformirányzataival.

---

¹⁸ ROBERT J. KARRIS: *The Admonitions of St. Francis: Sources and Meanings*, The Franciscan Institute, St. Bonaventure University, St. Bonaventure, New York, 1999, 3.

¹⁹ Uo. 13.

²⁰ Uo. 276–277.

AZ UMBRIAI MONACHIZMUS HELYZETE SZENT FERENC KORÁBAN

Umbriában a történelem során 90 bencés apátság létezett.²¹ Ez a hatalmas szám ugyanakkor csak a monostorok száma, amibe nem számoljuk bele a monostorokhoz tartozó kápolnákat, templomokat, gangrinákat stb. Ráadásul a XI–XII. század során éppen Közép-Itáliában, és benne Umbriában formálódtak a szerzetesi élet akkori legmodernebb formái. Ennek illusztrálására elég három monostort és három nevet megemlítenünk: Camaldoli, Vallumbrosa és Fonte Avellana; valamint Szent Romuáld, Damiáni Szent Péter (Petrus Damianus) és Gaulberti János. Közép-Itálián kívül esett, de feltehetőleg Camaldolin vagy a cisztercieken keresztül hatást gyakorolt Ferencre Grandmont és alapítója, Murat/Murra Szent István. Úgy tűnik, ez utóbbiak hatást gyakoroltak a ciszterci rendre is,²² ennek megfelelően a környéken ciszterci szokásokat átvevő monostorokat csak később, a XIII. vagy a XIV. században találunk. E két irány miatt a továbbiakban külön tárgyaljuk a hagyományos bencés monostorok, valamint a reformmonostorok és Szent Ferenc, illetve a ferences rend kapcsolatát.

A HAGYOMÁNYOS BENCÉS MONOSTOROK ÉS SZENT FERENC KAPCSOLATA

Amikor áttekintjük azokat a bencés monostorokat, melyekkel Szent Ferenc kapcsolatba került, két csoportot különböztethetünk meg. Az elsőbe azokat soroljuk, ahol Ferenc maga is megfordult, és/vagy amelyek kapcsán a források (akár ferences, akár nem ferences források) megörökítették életének valamely epizódját, vagy ottlétéről tárgyi emlékek tanúskodnak. A másodikba azokat a helyeket soroljuk, amelyek eredetileg bencés vagy valamelyik remeteközösség monostorai, templomai vagy kápolnái voltak, de amiket az adott monostorok vagy a terület birtokosai Szent Ferenc vagy a ferencesek rendelkezésére bocsátottak.

---

²¹ NADIA TOGNI: Repertorio dei monasteri benedettini in Umbria, in Giustino Farnedi (szerk.): *Monasteri benedettini in Umbria. Alle radici del paesaggio umbro* (Biblioteca del Monasticum Italiae 1), Regione Umbria – Centro Storico Benedettino Italiano, 2014, 389–391.

²² PETER KING: *A monachismus Nyugaton*, i. m., 174.

Monostorok, ahol Szent Ferenc megfordult

Subiaco

Subiaco Szent Benedek lelki fejlődésének igen fontos állomása. A teljes magányban itt eltöltött három év olyan tapasztalatokkal ruházta fel, amelyek nyomán a környékbeli pásztorok, majd szerzetesek lelki vezetője, a nyugati szerzetesség atyja lehetett. Szent Ferenc többször is megfordult Subiacóban, mind a Szent Benedek barlangja körül kiépült monostorban (Sacro Speco di San Benedetto), mind pedig a városban, de fontos emléket őrzött tőle a Santa Scolastica-monostor könyvtára is.

Talán meglepő, de a Szent Benedek barlangja köré épült monostor egyik kápolnája őrzi Assisi Szent Ferenc legrégebbi, még életében készült ábrázolását, ráadásul egy kettős ábrázolásról van szó. Az ember nagyságú freskó az 1223-ban felszentelt Szent Gergely-kápolna előterében található, és joggal tartják úgy, hogy 1224-ben készülhetett. Ferencet ugyanis még gloriola és stigmák nélkül ábrázolja, vagyis nemcsak a szenttéavatás előtt, hanem a stigmatizáció előtt készült. A stigmákat pedig 1224 szeptemberében kapta meg Ferenc. A kép felirata is erről az időről tanúskodik, ugyanis még nem nevezi szentnek Ferencet, egyszerűen csak ennyit ír: „Fr. Franciscus”, azaz Ferenc testvérnek hívja őt, ahogy mindenki ismerte – nem pedig Szent Ferencnek. Kezében kigöngyölt tekerccset tart. Feliratának alja kissé rongált már, de annyi még kiolvasható: „Pax huic domui...”, azaz „Békesség e háznak...” A freskó a nyilvánvalóan a szentesség hírében álló Ferencet szürke habitusban ábrázolja. Arca kissé hosszúkas, fülei is kissé hosszúak, szakálla elég gyér, de tekintete nyílt, arcvonásai egyszerűek és derűsek. Kezével a kápolna szentélye felé mutat, ahol a felszentelés ténye van megörökítve. A kápolnát ugyanis Hugolino bíboros, a későbbi IX. Gergely pápa, Ferenc jó barátja szentelte fel 1223-ban. A konzekrációt ábrázoló ablak melletti képen azonban nemcsak Hugolino bíborost láthatjuk, hanem mögötte jól kivehető Ferenc ismételt ábrázolása is, akit öltözete és arcvonásai alapján könnyedén beazonosíthatunk az egész alakos kép alapján. Ferenc tehát – feltehetőleg Hugolino bíboros kíséretében – jelen volt a Szent Gergely-kápolna felszentelésén Subiacóban. Különösen is érdekes ez annak fényében, hogy Nagy Szent Gergely Szent Benedek életrajzírója volt, Hugolino pedig pápaként a Gergely nevet vette fel.

A hagyomány szerint Ferenc 1223-as itt-tartózkodásakor kapta a Santa Scolastica-monostor apátjától azt a kis kápolnát, mely mellé a ma is meglévő fe-

rences templomot emelték 1327-ben.²³ A kolostor ma is a ferences ideálnak megfelelő helyen, város szélén, a folyó túlsó partján fekszik, és egy Szent Ferenc nevét viselő középkori hídon keresztül lehet a legkönnyebben megközelíteni.

Visszatérve Szent Benedek barlangjához, meg kell említenünk még egy Ferenchez is köthető emléket, Szent Benedek rózsakertjét.

Subiaco Szent Benedek számára a megkísértés helye is volt,²⁴ de hasonló megkísértés történetet olvasunk Szent Ferencsel kapcsolatban is. Ez a Porciunkula kápolna szomszédságában történt, és a megkísértés, illetve az annak során megtapasztalt isteni kegyelem lett a porciunkulai búcsú kiindulópontja.²⁵

---

²³ Lásd ismertetőtábla a subiaco-i Szent Ferenc-templom falán.

²⁴ „Mikor azonban a madár eltűnt, oly nagy testi kísértés következett utána, amekkorát a szent férfiú még soha nem tapasztalt. Látott ugyanis valamikor egy bizonyos nőszemélyt; a gonosz lélek most ezt lelki szemei elé hozta vissza, és alakja által Isten szolgájának lelkét úgy feltűzelte, hogy a szerelem lángja alig tudott keblében megmaradni. Már-már arra határozta el magát, hogy engedve a vágynak, elhagyja a pusztaságot; de hirtelen rátekinített az égi kegyelem és magához tért. Megpillantva maga mellett az ott nőtt sűrű csalánt és túskebokrot, ledobta a ruháját és belevetette magát csak úgy csupaszon a szúrós tövis és égető csalán közé. Itt sokáig hempergett és csupa-seb testtel jött ki onnan. Teste sebével távolította el testéből a lélek sebéit, mivel a gyönyört fájdalommal változtatta át. Azzal, hogy külsőleg kínosan égette a fájdalom, eloltotta azt, ami tiltott módon lángolt bensejében. Legyőzte a bűnt, minthogy átváltoztatta a lángolást.” NAGY SZENT GERGELY: Szent Benedek élete és csodái, II, in Szennay András (szerk.): *Népek nagy nevelője... Szent Benedek, Európa védőszentjének emlékezete*, Szent István Társulat, Budapest, 1981, 232 (Rados Tamás fordítása Szabó Flóris és Sólmos Szilveszter átdolgozásában). A kérdést mélyrehatóan taglalja Mauritius Wilde *A lelki út* 8. fejezetében, *Szexualitás – avagy: tövisek között* címen. Szent Benedek megkísértését tárgyalva arra hívja fel a figyelmet, hogy így születik meg Benedek személyiségének egysége, világossá válik számára az a minden életállapotban alapvető igazság és lépés, hogy csak a felszínes kielégülést elhagyva lehet eljutni az igazi szabadságra és a mély békére. Lásd MAURITIUS WILDE: *A lelki út. Szent Benedek fejlődése*, Bencés Kiadó és Terjesztő Kft., Pannonhalma, 2002, 31–36.

²⁵ *Chronica XXIV Generalium Ordinis Minorum*, Appendix II, in *Annalecta Franciscana II*, Collegium S. Bonaventurae, Ad Claras Aquas, Quaracchi, 1897, 632–634. és MARIO SENSI: *Il perdono di Assisi*, Porziuncola, S. Maria degli Angeli, Assisi, 2002, 177–183. A kettő között vannak eltérések. Itt az AF szövegét követjük. (A forrás az 1310 és 1335 közötti időből származik.) „...éjszaka, éjfél körül eljött a sátán Szent Ferenchez ennek a cellának a közelébe, amikor az éppen imádkozott, és mondta neki: »Ferenc, mit csinálsz, idő előtt meg akarsz halni? Miért csinálsz ilyesmit? Nem tudod, hogy az alvás a test legfontosabb

A két történetben közös, hogy a megkísértett Benedek, illetve Ferenc csalánba, túskebokorba veti magát. Egyszerű hagiografikus toposznak is tarthatjuk ezt az egyezést. A subiacói rózsakert azonban minimum elgondolkoztató. A hagyomány szerint ugyanis Ferencet annyira megrendítette Benedekével közös tapasztalata, hogy abból a túske nélküli rózsából hozott Subiacóba, Szent Benedek megkísértésének helyére, amibe ő magát a Porciunkula mellett belevetette. Ferencnek ezt a tettét egy felirat és egy freskó is megörökíti a subiacói rózsakert melletti falon.²⁶ Számunkra azonban az a fontosabb, hogy Szent Benedek rózsakertje, amit Ferenc ültetett, egyrészt Ferenc porciunkulai tapasztalatának valódiságát erősíti meg. Másrészt, ha elfogadjuk Mario Sensi állítását, amely szerint Ferenc megkísértésének leírásában és Ilario da Viterbónak a Porciunkula kápolnában ma látható XIV. századi táblaképén fontos szerepet játszó rózsza a rend és a rendalapítás allegóriája, akkor Ferenc azzal, hogy ebből a rózsából Subiacóra hozott, mintegy beoltotta rendjét a szerzetességnek abba az ősi, nagy hagyományába, melyet a nyugati Egyház számára Szent Benedek jelenít meg.²⁷

Egyébként a legendás hagyomány szerint, amit inkább etiológiai mondának tarthatunk, a Porciunkula mellett ma is élő túske nélküli rózsza akkor veszítette el tuskéit, amikor Ferenc belevetette magát. Ez a vörös színű rózsza a botanikai vizsgálatok szerint egy keleti rózsák kereszteződéséből létrejött önálló fajta, melynek „*Rosa Assisiensis*” a botanikai neve.²⁸

Végül egy nagyon fontos, Subiacóhoz kötődő, Szent Ferencsel kapcsolatos tárgyi emléket kell még megemlítenünk. A IV. Lateráni Zsinat határozatai nyomán Ferenc írásában és prédikációiban gyakran buzdította rendtársait és hallgatóit az Eucharisztia tiszteletére, Krisztus testének vételére, illő helyen történő őrzésére. Egy ilyen buzdító levele, amelyet a klerikusoknak írt, fenn is

---

szükséglete? Te fiatal vagy, akinek a leginkább szüksége van az alváásra és a pihenésre. Más mondok én neked. Minthogy fiatal vagy, más elégtételt is tudsz szolgáltatni bűneidért. Miért gyötröd hát magad virrasztással és imádsággal?» Akkor Szent Ferenc levetette tunikáját és alsónadrágját, kiment a kunyhóból, keresztülment a nagy és zárt kerten, és bement a lehető legvadabb és legtuskésebb erdőbe, ami Szűz Mária porciunkulai temploma mellett Philippus Nurbíé. S amikor Szent Ferenc az erdő közepén volt, egész teste vérral bemocskolt, és vérzett a tövisektől, ezt mondta: »Jobb az, hogy így ismerjem meg az én Uram, Jézus Krisztus szenvedését, mint hogy elviseljem a csábító hízelgéseit.«” (ford. V. K.)

²⁶ *Sacro Speco di San Benedetto e il monastero di Santa Scolastica di Subiaco*, Monastero San Benedetto, Subiaco, é. n., 54.

²⁷ MARIO SENSI: *Il perdono di Assisi*, i. m., 99.

²⁸ Uo. 108.

maradt (*Epistula ad Clericos* vagy *De reverentia Corporis Domini*).²⁹ A levélnek két változata ismert. A korábbi még 1219 előtt keletkezett, a későbbi 1220-ban. Az első változat a subiacói Szent Skolasztika-monostor egy 1238 előtt íródott misekönyvébe bejegyezve maradt fenn. A kódexet ma Rómában őrzik.³⁰ A levél másolatának van azonban még egy különlegessége. Ti. az, hogy a levél alján ott találjuk a Taut és a koponyarészletet (fejtetőt), amit Ferenc autográf leveleiből is ismerünk aláírásként. Ez azt jelenti, hogy a misekönyvbe egy olyan példányról másolhatták be a levelet, amin ezek az ábrák még ott voltak, tehát egy nagyon korai, első vagy második generációs másolatról van szó.³¹

A subiacói apátságok ferences emlékei jól illusztrálják e fontos monostorok nyitott és támogató hozzáállását a kor új szentjéhez, akit nemcsak hírből, hanem személyesen is jól ismertek. Talán Subiaco és Ferenc különleges kapcsolata volt az oka annak, hogy a ferences rendtörténet különös fordulata idején éppen itt, a bencés celesztinusok között keresett és kapott menedéket a spirituális Angelus Clarenus az „avignoni disputa” után,³² az 1320-as években.

Monte Subasio (Assisi): San Benedetto-apátság (Abbazia di San Benedetto al Subasio)

A ferences rendnek talán a Monte Subasio-i Szent Benedek-apátsággal való kapcsolata a legismertebb.³³ Az Assisitől mintegy 6 km-re, és a Subasio-hegy oldalában kb. 700 m magasságban fekvő monostor Assisi területének legjelentősebb apátsága volt. Alapításának idejéről nincs biztos tudásunk: van olyan hagyomány, amely szerint még maga Szent Benedek alapította. 1051-ben említik először, akkoriban a latiumi Farfa apátságához tartozik. A XIII. században több intézmény is tartozott hozzá, úgymint egy ispotály, tíz templom és huszonhárom kápolna Assisi és Foligno területén. Ezek egyike volt a Porciunkula, vagy más néven a Santa Maria degli Angeli-kápolna, amit még a rend alapítá-

---

²⁹ Assisi Szent Ferenc írásai, i. m., 63–65.

³⁰ Roma, Biblioteca Vallicelliana, Cod. B 24, 93–95, 194–195; FRANCESCO D’ASSISI: *Scritti*, a cura di Carlo Paolazzi, Frati Editori di Quaracchi, Grottaferrata, 2009, 17, 136–145; FRANCIS OF ASSISI: *Early documents I. The Saint*, eds. Regis J. Armstrong – J. A. Wayne Hellmann – Wililiam J. Short, New City Press, New York – London – Manila, 1999, 52–53.

³¹ LUIGI PELLEGRINI: *Ignorans sum et idiota*, Cittadella Editrice, Assisi, 2017, 93–95, 194.

³² FRANCIS OF ASSISI: *Early documents III. The Prophet*, eds. Regis J. Armstrong – J. A. Wayne Hellmann – Wililiam J. Short, New City Press, New York – London – Manila, 2002, 376.

³³ PIERRE MAURIZIO DELLA PORTA – EZIO GENOVESI – ELVIO LUNGHI: *Guide to Assisi History and Art*, Coop. Editrice Minerva, Assisi, 1992, 178.

sának kezdetén Szent Ferencnek adtak. A Perugiai legenda 8. fejezete meséli el, hogyan adták a kápolnát Szent Ferencnek.

Miután hiába kértek kápolnát a San Rufino kanonokjaitól és az assisi püspöktől is,

„elment hát a Subasio-hegyi bencés monostorba, és az apát előtt ugyanazt elmondta, amit a püspöknek és a kanonokoknak, azonfelül még azt is, hogyan válaszoltak neki azok. Az apát pedig együttérzéstől indítva tanácskozott ez ügyben testvéreivel, és mintegy az Úr akarata szerint Szent Ferencnek és testvéreinek átengedték a Sancta Maria de Portiuncula templomát mint legszegényebb templomukat. Szegényebb volt, mint bármely más templom Assisi városának környékén. Épp erre vágyott régóta Szent Ferenc. Az apát így szólt hozzá: »Testvér, kérésedet teljesítjük, de azt akarjuk, hogy ha majd az Úr megsokasítja rendeteket, ez a hely legyen mindnyájatok feje.« [...] Ahogy odaköltöztek a testvérek, az Úr szinte napról napra növelte számukat, és a róluk szóló szóbeszéd meg jó hírük elterjedt az egész spoletói völgyben. [...]

S jöllehet az apát és a szerzetesek ingyen engedték át Szent Ferencnek és testvéreinek a templomot, minden fizetség és évi járadék nélkül, Szent Ferenc mégis, mint jó és tapasztalt mester, aki házát biztos sziklára, vagyis rendjét a tökéletes szegénységre akarta építeni, a nagyobb alázat és szegénység jeléül évente küldött a szerzeteseknek egy kosár koncérnak nevezett apró halat. Azt akarta ezzel biztosítani, hogy a testvéreknek ne legyen saját szállásuk, és ne tartózkodjanak olyan helyen, ami nem mások fennhatósága alatt áll, hogy így a testvéreknek semmiképpen ne legyen adásvételi joguk. S mikor évente a testvérek a szerzeteseknek a halat viték, azok, Szent Ferenc alázatossága miatt, aki önszántából cselekedett így, neki és testvéreinek egy olajjal teli korsót szoktak adni.”³⁴

A leírás még jelen időben említi a bencések adományát, de a XIV. század során már elnéptelenedett a monostor, és mivel a lázadó polgárok és hasonló elemek búvóhelyeül szolgált, 1399-ben Assisi városa leromboltatta.³⁵

---

³⁴ PL 8, in *Assisi Szent Ferenc Perugiai legendája*, i. m., 27–29.

³⁵ 1945-ben az Assisi San Pietro-apátság visszavette és restaurálni kezdte, de a legutóbbi föld-rengéskor ismét lakhatatlanná váltak az épület maradványai. Lásd PIERRE MAURIZIO DELLA PORTA – EZIO GENOVESI – ELVIO LUNGI: *Guide to Assisi*, i. m., 178; FERNANDO URIBE:

Az egykori San Verecondo (ma Vallingegno)-apátság (Gubbio)

Történelmileg talán a Gubbio területén fekvő San Verecondo (mai nevén Vallingegno)-apátsággal való kapcsolata volt a legérdekesebb Szent Ferencnek. Mint ismeretes, apjával való szakítása után Ferenc északnak vette útját. Itt először rablók verték meg, majd

„végre egy bencés monostorhoz érkezett. Úgy, ahogyan volt, egy szál hitvány ingben, több napon át kiségitő kuktaként teljesített szolgálatot a konyhán, és legalább levessel szerette volna csillapítani éhségét. Mivel azonban semmi részvételre nem talált, és még csak egy elnyűtt barátságát sem tudott megszerezni, nem annyira neheztelésből, mint inkább kényszerűségből megint útnak eredt. Így jutott el Gubbio városába, ahol egy régi barátja végre egy szegényes tunikát kerített neki.

Nem is olyan sokára aztán, amikor Isten emberének a híre már terjedőben volt, s neve ismertté lett az emberek közt, a mondott monostor perjele, fontolóra véve az Isten emberével szemben tanúsított magatartás fonákságát, felkereste őt, és az Üdvözítő iránti tiszteletből a maga és társai nevében bocsánatot kért tőle.”³⁶

A szóban forgó monostor pontosan San Verecondo monostora, régi barátja pedig Giacomello, a tekintélyes Spadalunga család egyik tagja volt. Celanói Tamás leírásának különösen szép mozzanata, ahogy a perjel megváltozott hozzáállásáról is beszél, ami a forrásokból is egyértelmű.

A kolostort egyébként először a VII. században keletkezett *Legenda Sancti Verecundi*-ban említik. 1131-ben *Ecclesia Sancti Verecundi* néven jelölik a források.³⁷ Noha a monostor épülete ma is áll, csak temploma működik templomként, egyébként szekularizálták. Különös értéként azonban fennmaradt a XIII. század harmadik negyedéből származó, a monostor ismeretlen szerzetese által írt *Passio Sancti Verecundi* című apátsági krónika. A krónika jelentősége abban rejlik, hogy nem ferences szemszögből beszéli el a monostor és Szent Ferenc meg a rend kapcsolatát, valamint abban, hogy megőrzött két olyan Szent

---

Itinerari Francescani. Visita ai luoghi dove visse San Francesco, Edizioni Dehoniane, Bologna, 2010, 112.

³⁶ CÉI 16, in CELANÓI TAMÁS: *Szent Ferenc első életrajza*, i. m., 35–36.

³⁷ ANGELA MARIA SERACCHIOLI: *Di qui passò Francesco*, Terre di Mezzo Editore, Milano, 2018, 7. kiadás, 87.

Ferencsel kapcsolatos epizódot, amit más forrásban nem olvashatunk. Ezeket a részeket most először közöljük magyar fordításban.

„A legutóbbi időkben gyakrabban vendégeskedett Szent Verecundus monostorában Boldog Ferenc, a kis szegény,³⁸ akit a jámbor apát és a szerzetesek szívesen fogadtak. Itt tette a csodát az anyakocával, ami megevett egy kisbárányt. A monostor környékén pedig háromszáz első testvérével Boldog Ferenc káptalant tartott, és az apát meg a szerzetesek – ahogy tudták – jó szívűen ellátták őket a szükséges dolgokkal. Volt ott bőségesen árpa-, búza-, köles- és cirokkenyér, tiszta víz inni, és hígított almabor a betegeknek, amint az agg András úr, aki akkor ott volt, tanúsítja, és volt ott bőségesen bab és borsó.

Boldog Ferenc testének módfeletti sanyargatása, az éjszakai virrasztások, imádságok és böjtölések következtében elgyöngyülven és megbetegedvén, minthogy nem volt képes járnikelni – és főleg azután nem volt képes gyalog járnival, miután megjelöltetett az Üdvözítő sebhelyeivel –, egy csacsin közlekedett. Amikor egyszer már késő éjszaka egy szocius testvérral a szamárkán lovagolva, vállát és hátát durva zsákszövetbe burkolva a Szent Verecundus felé vezető úton ment, a földművesek megszólították, mondván: »Ferenc testvér! Maradj itt velünk, és ne menj tovább, mert veszedelmes farkasok kóborolnak erre felé, amik felfalják kis szamaradat és nektek is ártanak.« Akkor boldog Ferenc mondta: »Semmit sem ártottam a farkas testvéreknél, hogy csacsi testvérünk felfalására vetemednék. Isten veletek fiaim, és Istent féljétek!« S így Ferenc testvér sértetlenül célba ért. Erről nekünk egy olyan földműves számolt be, aki ott volt.»³⁹

Az apátság krónikája tehát nemcsak arról számol be, amiről Celanói Tamás, hogy ti. a perjel bocsánatot kért Szent Ferencről, hanem több más lényeges tény is megemlíti.

Az első, hogy Ferenc testvér ebben az időben már gyakrabban vendégeskedett a monostorban. Tanulmányunk elején azt mutattuk be, hogy Szent Ferenc ismerte a bencés regulát, a korabeli bencés lelkipolitikai irodalmat, és amint

---

³⁸ A *pauperculus* az olasz *Poverello* latin megfelelője, amivel Szent Ferencet gyakran illették.

³⁹ Szövegkiadása: LEONARD LEMMENS: *Testimonia minora saeculi XIII. de S. Francisco Assisiensis*, Quaracchi, 1926, 10–11. Az apátság és Szent Ferenc kapcsolatáról lásd még: MICHELE FALOCI-PULIGNANI: *San Francesco e il monastero di San Verecondo*, *Miscellanea Franciscana* 10 (1906) 6–7.

majd látni fogjuk, a korabeli monasztikus reformprogramokat is. Joggal feltételezhetjük, hogy mindezeket a monostorokban időzve olvasta és ismerte meg, amint arról ebben a forrásban is olvashatunk.

A másik annak a bizonyos anyakocának az esete, melyet Celanói Tamás és Szent Bonaventura is fontosnak tart megemlíteni.⁴⁰ Az apátság krónikájának szerzője szerint ez olyannyira ismert tény volt, hogy csak utal rá.

A harmadik az a káptalan, amit a szerző szerint a monostor köré gyűlve tartott Szent Ferenc első társaival. A krónika már korábban megemlítette, hogy Ferencet szívesen fogadták a szerzetesek, de az ott megtartott káptalan és az a nagylelkű támogatás, amit nyújtottak neki és testvéreinek, egyértelműen jelzi, hogy kapcsolatuk alapvetően megváltozott. Sajnos azt nem tudjuk pontosan, melyik évben lehetett ez a káptalan, és a jellegét sem ismerjük. A leírás azonban jól illusztrálja, hogy – amint ezt más forrásokból is ismerjük – miként támogatták őket jótevőik, legyenek azok világi emberek, szerzetesek vagy főpapok.

A negyedik újdonság az a más forrásból nem ismert eset, amikor a szántóföldeken dolgozó földművesek megismerik Ferencet, és a farkasoktól való félelmükben megpróbálják maguknál marasztalni. A krónikás nyilván Ferenc

---

⁴⁰ Szent Bonaventura a következőképpen írja le az esetet: „Jámbor szeretet töltötte el akkor is, midőn mindenek első okán gondolkodott, és még a parányi teremtményeket is a testvér vagy a nővér névvel illette, felismerte ugyanis, hogy önmagának és amazok létének ugyanaz az egyetlen Oka. Mégis azon lényeket vette körül gyöngédebb figyelemmel, amelyek a természettől kapott hasonlóság révén vagy az Írásban nyert jelentésük miatt Krisztus szelíd jámborságára utalnak. Gyakran kiváltotta a vágásra szánt bárányokat, mert ama legszelídebb Báránnyra emlékezett, aki a bűnösök megváltásáért azt akarta, hogy leölésre vezessék. Egy alkalommal a gubbiói püspökség területén lévő Szent Verecundus monostorban vendégeskedett, amikor egy juhocska az éjszaka folyamán báránykát ellett. Ott volt azonban egy kegyetlen disznó, amely nem kegyelmezett az ártatlan életnek, hanem gyilkos mohóságában fölfalta. Ezt meghallva a jámbor atyában csodálatos részvét ébredt, mert a bűn nélküli Bárány jutott eszébe, és mindenki előtt keserves sírásra fakadt a bárányka halála miatt, így jajgatva: »Jaj nekem, bárányka testvér, ártatlan állatka, aki Krisztust jelenítetted meg az embereknek! Legyen átkozott, aki téged megölt, és ne egyen belőle se ember, se állat!« És még kimondani is csoda! Tüstént gyengélkedni kezdett az átkos disznó, és három napon át testével lakolt bűnéért, végül a bosszuló halál vetett véget bűnhődésének. A monostor árkába dobták, és ott hevert hosszú ideig deszka módjára kiszáradva, nem szolgált eledelül még az éhező állatok számára sem.” LM 8,6, in SZENT BONAVENTURA: *Szent Ferenc élete*, Szent István Társulat, Budapest, 2015, 113–114 (ford. Berhidai Piusz); 2Cel 111, in CELANÓI TAMÁS: *Szent Ferenc második életrajza*, i. m., 238.

válasza miatt írta le az esetet, nekünk azonban sokatmondó az is, hogy felismerik, és olyan viszonyban vannak vele, hogy féltik, marasztalják. E szavak mögött ott rejtőzik Ferencnek a szegényekhez való viszonya: az, hogy ezeknek a szegény embereknek valóságos alternatíva az is, hogy Ferenc esetleg tényleg megszállhat náluk.⁴¹ Ugyanakkor tipikusan ferenci fordulat a félelemnek a farkáról az Istenre való fordítása.

San Giustino-apátság (Abbazia di San Giustino d'Arna – Pioccione, Perugia területén)

E nagy és fontos monostorok után egy olyan apátságot említünk meg, melynek apátjához Ferenc életének egy eseményét kötik a legendák. Celanói Tamás ezt írja:

„Más alkalommal meg az történt, hogy a perugiai Szent Jusztin-monostor apátja véletlenül találkozott Szent Ferencsel. Azonnal leszállott lováról, és egy ideig elbeszélgetett vele lelki ügyeiről. Mikor végre elvált tőle, alázatosan megkérte a szentet, imádkozzék érte. Szent Ferenc csak ennyit mondott: »Kész örömet imádkozom érted, uram!«

És valóban, mihelyt eltávozott az apát, így szólt kísérőjéhez: »Várj csak egy keveset, testvér, mert teljesíteni akarom ígéretemet!« Ő tudniillik azok közé tartozott, akik nem veszik könnyedén az imádságra vonatkozó ígéretüket, hanem azt gyorsan be is váltják. És íme, mialatt a szent Istenhez könyörgött, az apát valami egészen szokatlan benső forróságot és soha addig nem tapasztalt lelki édességet érzett; szinte elalélt magánkívüli elragadtatásban. Kénytelen volt egy időre megállni. De mire magához tért, azonnal rájött, hogy ez Szent Ferenc imádságának hatása volt.

Ettől az időtől fogva még nagyobb szeretettel viseltetett tehát a Rend iránt, és sokaknak valóságos csodaként beszélte el a vele történt esetet.”⁴²

Az apát nevét nem ismerjük. A kisebb testvérek rendje iránti „még nagyobb szeretetét” a későbbiekben azzal mutatta ki, hogy – feltehetőleg ez után az esemény után – 1218-ban nekik ajándékozta az apátságtól pár száz méterre

---

⁴¹ Ferenc és a szegények, különösen a mezőgazdasági idénymunkások kapcsolatáról lásd JACQUES DALARUN: *Boldogságos Ferenc atyánk életrajza*, Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány, Budapest, 2017, 27–28.

⁴² CÉ2 101, in CELANÓI TAMÁS: *Szent Ferenc második életrajza*, i. m., 229–230. és LM 10,5, in SZENT BONAVENTURA: *Szent Ferenc élete*, i. m., 131.

fekvő Santa Maria della Pietà templomát, hogy ott megtelepedjenek. Ebből fejlődött ki a ferencesek ma is lakott farnetói kolostora, mely sok emléket őriz Szent Ferencről.⁴³

Magát a San Giustino-apátságot még 995 előtt alapították, és elég nagy területtel rendelkezett, ami miatt számos szomszédjával összeütközésbe került. Végül is 1238-ban IX. Gergely pápa a szerzetesi élet hanyatlása miatt a templomosoknak adta. Ma csak temploma és annak kriptája áll sértetlenül, a kolostorépületeknek csak romjai láthatók.⁴⁴

San Damiano

A Szent Ferenc és Szent Klára életében is oly fontos szerepet játszó San Damiano temploma és eredeti kolostorépülete szintén bencés perjelség volt, melyet 1030-ban említenek, de Szent Ferenc korában már a San Rufino-templomhoz tartozott.⁴⁵

A San Pietro-apátság, Assisi

Az Assisi városfalain belül fekvő, mind a mai napig működő monostort, melyet a Subasio-hegyi Szent Benedek-apátság alapított 996 körül, először 1026-ban említik írásban. Nem sokkal ezután már a perugiai Szent Péter-apátság alá tartozott. A XII. században átveszi Cluny szokásait (*consuetudines*), majd a cisztercieket. Gyönyörű templomát IV. Ince pápa szentelte fel 1253-ban. Szent Ferencsel való kapcsolatának és támogató magatartásának pedig az az eredetileg aranyozott kehely és paténa az emléke, amit 1209-ben ajándékozott az apátság Ferencnek, hogy ezzel is támogassa a születő közösséget.⁴⁶

San Paolo (Bastia) és San Angelo nel Panzo (Assisi) női monostorok

Ez volt az a két női monostor, melyek szerzetesi életének kezdetén befogadták Szent Klárát. Egészen biztos, hogy Ferenc kapcsolatban állt velük, mert ő és társai kísérték mindkét helyre Klárát. Ezekre majd egy Szent Klára és a monasztikusok kapcsolatát tárgyaló tanulmányban térünk vissza.

---

⁴³ FERNANDO URIBE: *Itinerari Francescani*, i. m., 125–126.

⁴⁴ FIORENZA MOSCI: *Castelli, monasteri, abbazie francescane [sic!] e benedettine. Perugia, Gubbio, Assisi, Spoleto, Foligno, Tozzuolo*, Perugia, 2018, 2. kiadás, 11–13.

⁴⁵ PIERRE MAURIZIO DELLA PORTA – EZIO GENOVESI – ELVIO LUNGI: *Guide to Assisi*, i. m., 169.

⁴⁶ Uo. 166; FIORENZA MOSCI: *Castelli, monasteri, abbazie francescane [sic!] e benedettine. Perugia, Gubbio, Assisi, Spoleto, Foligno*, i. m., 62–63.

Az Assisi területén lévő egykori bencés templomok és apátságok, vagy perjelségek
Az itt felsorolt bencés monostorok, priorátusok, konventek mind azt illusztrálják, hogy a monasztikus szerzetesség miként élt tovább a ferencesség „fővárosában” a ferences renddel párhuzamosan is évszázadokon át, gyakran mind a mai napig.

San Paolo bencés perjelség (Assisi, Via San Paolo). Temploma és mellette a perjelség egykori épülete mind a mai napig áll. Szent Ferencel való kapcsolatukról nem tudunk.

San Giacomo de Murorupto-monostor (Assisi, Via Metastasio). A monostor és temploma a farfai apátság sérelmére elkövetett jogsértés elégtételeként épült 1088-ban. Ferences szempontból csak azért érdekes, mert 1256-ban Jakab (Giacomo) farfai apát a San Damianó-i, azaz klarissza nővérek apátnőjének, Benedettának ajándékozta, aki azonnal a székesegyház káptalanjának adta ezt a templomot és monostort cserébe a Szent György-plébániatemploméért. Ekkor már itt nyugodott Szent Klára (ideiglenesen ide temették el Szent Ferencet is).⁴⁷ A későbbiekben a Szent György-templomot átépítették, és ez lett a Szent Klára-bazilika, mellette pedig a klarissza nővérek protomonostora.

Sant' Andrea-monostor (Vicolo di Sant'Andrea). 1231-ben már mint a San Giacomo de Murorupto-monostornak, 1316-tól pedig mint a Szent-Péter apátságnak alárendelt konvent létezett. Ma ferences nővérek lakják.⁴⁸

Santa Croce dei Galli-monostor (a Via San Giacomo végén a Piazza Superiore di San Francesco felé). A XIII. században ispotály állott itt, a XIV. században bencés női közösség lakta. Ma csak romjai látszanak.⁴⁹

Santa Caterina-monostor, illetve -kolostor (Piazza Matteotti). A Viole közeléből 1278-ban Assisibe költöző bencés nővérek alapították, akik egészen a XVI. századig lakták.⁵⁰

A bencés nővérek San Giuseppe monostora (Via Sant'Apollinare). Két női közösség összeolvadásából jött létre: a Sant'Apollinare- és a San Paolo-monostoréból. A Sant'Apollinare 1286-ban költözött a városfal közelébe. A San Paolo-monostor pedig eredetileg Bastiában, a Chiascio folyó mellett állott. A ferences rendtörténet szempontjából a San Paolo-apátság azért fontos, mert Szent Ferenc kérésére ez a monostor fogadta be Szent Klárát, miután a Por-

---

⁴⁷ PIERRE MAURIZIO DELLA PORTA – EZIO GENOVESI – ELVIO LUNGHI: *Guide to Assisi*, i. m., 121.

⁴⁸ Uo. 122.

⁴⁹ Uo. 123.

⁵⁰ Uo. 147.

ciunkula kápolnában a kisebb testvérekhez csatlakozott. Az 1341 előtt emelt épületegyüttest a szekularizáció után a San Giacomo de Murorupto nővérei vették meg, és nevezték el Szent Józsefről 1897-ben.⁵¹

San Masseo-perjelség. A San Damiano és a Porciunkula között, 1059-ben vagy 1091-ben alapították, majd az alapító nemes úr fia a folignói Sassovivo apátságnak adta. Az ő birtokukban volt 1503-ig, amikor is az assisi Szent Péter-apátság alá lett rendelve. Az épületegyüttes nagy része az 1832-es földrendés során pusztult el.⁵²

Ferences kolostorok, remeteségek, melyek korábban a bencés rend tulajdonában voltak

Az előzőekben már említettük, hogy a Szent Ferenc és a rend történetében oly fontos *San Damiano* és a *Porciunkula*, vagy más néven a *Santa Maria degli Angeli-templomot* a Subasio-hegyi Szent Benedek-apátságtól kapták a testvérek. Ez azonban nem volt egyedüli eset. Számos olyan korai ferences remeteségről vagy házról tudunk, amely eredetileg vagy bencés monostor, kápolna, vagy egyszerűen valamelyik apátság birtoka volt. Érdemes ezeket is áttekintenünk.

A Rieti-völgy ferences remeteségei, melyeket egy kivételével (La Foresta) még maga Szent Ferenc alapított, olyan vár vagy város mellett jöttek létre, vagy olyan épületet, ispotályt, kápolnát, gazdasági épületet rejtenek magukban, melyek eredetileg mind a hatalmas latiumi apátság, Farfa, birtokában voltak. Ugyanakkor az erdők, barlangok, magányos helyek kitüntetett helyei voltak az imádságnak, a lelki elmélyülésnek, a megkísértésnek és a csodáknak is a szent monachusok életében. Így tehát amikor Ferenc ezekre a helyekre elvonul, maga is mintegy beleáll ebbe a hagyományba.⁵³

Greccio és Poggio Bustone várai a farfai apátság tulajdonát képezték. Mindkét hely ferences remeteségének alapítása még magára Szent Ferencre nyúlik vissza.⁵⁴

Fonte Colombo remetesége. A spirituális ferencesek által csak „ferences Sínai-hegyként” emlegetett remeteség területén, ahol Szent Ferenc többször is elvonult egy barlangba, hogy a regulát megírja, már Ferenc korában is több épület állott. Ezek a farfai apátság gazdasági épületei voltak. A gangrina egyik épületét többször is bővítették, és így alakult ki a mai kolostor. Feltételezhetjük, hogy

---

⁵¹ Uo. 163–164.

⁵² Uo. 179–180.

⁵³ GIOVANNI LOCHE: *La Conca Reatina. I primitivi insediamenti francescani*, Edizione Porziuncola, Santa Maria degli Angeli – Assisi, 2002, 71–74.

⁵⁴ Uo. 2002.

Szent Ferenc csak vendégeskedett itt, de azután a ferenceseké lett a hely. Hogy magának Szent Ferencnek adták-e, vagy később került a rend birtokába, pontosan nem tudjuk.⁵⁵

Rieti városának első ferences kolostora és temploma 1245-ben épült a Velino folyó közelében, a városfalon kívül, azon a helyen, ahol előzőleg a farfai apátságához tartozó Szent Kereszt (Santa Croce)-ispotály és -kápolna állott.⁵⁶

Cerbaiole. A longobárd időkben, 706-ban alapított apátságot Szent Ferenc idején már nem lakták. 1216-ban, amikor Szent Ferenc Alvernára ment, akkor ajánlották figyelmébe a környék lakói az üresen álló monostort, amit a ferencesek 1218-ban be is népesítettek. A hagyomány szerint 1230 körül Szent Antal is remetéskedett itt. Hivatalosan 1303-ban lett a rend tulajdona, és egészen a XVIII. századig lakták is a ferencesek, amikor Pieve Santo Stefanóba költöztek be. Az ősi monostort 1944-ben robbantották fel a német csapatok, és az 1960-as években fedezte fel és építtette újjá az azóta már elhunyt Chiara nővér. Halála után ismét lakatlanul áll, csak az Alvernáról Assisibe tartó zarándokok keresik fel.⁵⁷

Sant'Andrea-templom (Spello). Az Assisitől néhány kilométernyire fekvő városka Szent András-templomát 1254-ben adták át a bencések a ferenceseknek.⁵⁸

Cesi remeteségének (Spoleto) magja az a kis kápolna volt, amit a bencések a X. században emeltek, és amit a hagyomány szerint Szent Ferenc 1213-ban javított ki. A kápolna oltárának felszentelésére írta Szent Ferenc az *Exhortatio ad laudem Dei (Buzdítás Isten dicséretére)* című imádságot.⁵⁹

Sant'Urbano di Narni (Sacro Speco di San Francesco) remeteségét ugyan Ferenc alapította 1213-ban, de már 1000 körül letelepedett itt néhány remete. Eredetileg a stronconeai *San Benedetto in Fundis*-apátság fennhatósága alá tartozott barlangjaival és a Szent Szilveszter tiszteletére emelt kápolnával.⁶⁰

---

⁵⁵ Uo. 47, 61.

⁵⁶ Uo. 68.

⁵⁷ ANGELA MARIA SERACCHIOLI: *Di qui passò Francesco*, i. m., 47–48.

⁵⁸ Uo. 111.

⁵⁹ Uo. 150. és *Assisi Szent Ferenc írásai*, i. m., 18–19.

⁶⁰ Uo. 170.

A MONASZTIKUS ÉLET REFORM CSOPORTJAI ÉS SZENT FERENC KAPCSOLATA

Camaldoli és Szent Romuáld, Grandmont és Murret Szent István

Szent Romuáld (952 k. – 1027) a toszkán határvidéken prédikált és tanított, valamint remeteskedett. Remeteségét az Arezzo környéki Camaldoliban 1012-ben alapította meg, mely a Szent Megváltónak szentelt templomból és öt remetelakból állott. „Mielőtt beléptek volna e zárt környezetbe – amely »börtönükké« lett, minden vagyonukat kiosztották a szegények között.”⁶¹ Romuáld a remete szerzetesség újjáélesztését tűzte ki céljául, s valóban a kor szerzetesi reformjai a sivatagi atyák tanítása szerint akarták megújítani a szerzetességet. Hogy mindezzel Ferenc milyen szoros kapcsolatban állt, annak illusztrálására elég arra a két már említett tényre emlékeztetnünk, hogy ti. Ferenc megtérésekor remetehabitust öltött, és hogy eleinte nem tudta eldönteni, remeteként éljen-e, vagy olykor-olykor prédikáljon is. Ha Ferenc azt választja, hogy csak visszavonultan él, azzal voltaképpen a reformbencések és a remeter regulát követők sorába állott volna be. Egészen meglepő, de a remeteéleten és a prédikáción nyugodott Szent Romuáld „programja” is. Szent Ferenc egyébként maga is megfordult Camaldoliban, ami azt is jelenti, hogy ismerte a kamalduli remeték életét, életformáját. Camaldoli ugyanis csupán harminc-egynéhány kilométerre fekszik Ferenc stigmatizációjának színhelyétől, Alvernától, és a hagyomány szerint 1220-ban, a remetesség, illetve monostor templomának felszentelésén, amit Hugolino bíboros, a későbbi IX. Gergely pápa végzett, Szent Ferenc is jelen volt.⁶² Egy másik nagyon érdekes mozzanat, hogy pontosan azt kívánta Ferenc is a rendbe belépőktől, amit Szent Romuáld a Camaldoliban remeteskedni kívánóktól, hogy ti. mielőtt belépnek a rendbe, vagyonukat osszák szét a szegényeknek. Különös az is, hogy az Assisi fölött fekvő remeteséget Ferenc *Carcerinek*, azaz börtönnek nevezte el, mely egybeesik Szent Romuáld szóhasználatával. Végül pedig meg kell említenünk azt a tényt, hogy a Perugiai legenda 10–11. fejezete, melyben Ferenc elmondja, hogy hogyan nézzen ki a testvérek porciunkulai lakhelye, pontosan megegyezik egy kamalduli kolostor

---

⁶¹ PETER KING: *A monachismus Nyugaton*, i. m., 154.

⁶² ELIO BROMURI – MARIA RITA VALLI (eds.): *Umbria Mistica. Itinerari della Santità*, Conferenza Episcopale Umbra, Regione dell’Umbria, La Voce, 2000, 68.

szerkezetével, és elég meglepő módon több XVII. századi ábrázoláson is ezt láthatjuk.⁶³

S ha mindez még nem lenne elég, íme egy idézet Szent Romuáldtól: „Törd meg teljesen akaratodat, és oly csökönyös kitartással ülj ott [ti. celládban], mint egy öszvér, engedvén, hogy Isten kegyelme elégedettséggel töltsön el, egyáltalán *nem törődve azzal, hogy mit tégy, vagy mit egyél, hacsak édesanyád nem gondoskodik rólad.*”⁶⁴ S ezek után nézzük, hogyan rendelkezik Ferenc a remeteségeknek adott regulájában:

„Azok a testvérek, akik szerzetesek módjára akarnak remeteségben élni, hárman vagy legfeljebb négyen legyenek: közülük kettő legyen az anya, és legyen nekik két vagy legalább egy fiuk. A két anya Márta életmódját élje, a két fiú pedig Máriáét. [...] Tertia után oldják fel a csendet, beszélhetnek egymással, s odajárulhatnak anyjukhoz. Amikor úgy tetszik nekik, az Úristen szerelméért szegény kicsinyek módjára alamizsnát kérhetnek tőlük. [...] Azok a testvérek, akik az anyák, igyekezzenek távol maradni mindenkitől, és miniszterük iránti engedelmségből fiaikat is őrizzék meg mindenkitől, hogy senki se beszélhessen velük. A fiak tehát ne beszélgessenek mással, csak az anyákkal, valamint miniszterükkel és örükkel, amikor ezeknek úgy tetszik, hogy az Úristen áldásával meglátogassák őket. A fiak pedig olykor vegyék át az anyák szolgálatát egy olyan beosztás szerint, amit közös megbeszéléssel alakítanak ki a körülményekre tekintettel.”⁶⁵

Már a remeteségeknek adott regula kezdőszavai is meglepő hasonlóságot mutatnak Szent Romuáld és a szerzetességet a remeték, sivatagi atyák mintájára megújítani kívánó reformmozgalmak célkitűzésével, amikor azokról beszél, „akik szerzetesek módjára akarnak remeteségben élni”. De ha tovább olvassuk a szöveget, azt látjuk tehát, hogy Szent Ferenc pontosan azt az életformát írja elő a remeteségben élő testvéreknek, mint ami a kamalduli remeteségek „alapképlete” volt.

---

⁶³ FRANCESCO PROVIDONI: *Otto incisioni*, Edizioni Porziuncola, é. n., 1. metszet, és *Processione alla Porziuncola*, ugyancsak Francesco Providoni festménye a Porciunkulai kolostor nagy kerengőjében. Lásd MARIO SENSI: *Il perdono di Assisi*, i. m., X. ábra.

⁶⁴ PETER KING: *A monachismus Nyugaton*, i. m., 154.

⁶⁵ RRem, in *Assisi Szent Ferenc írásai*, i. m., 144–145.

Az édesanya és fiú szerepek azonban egy másik szerzetesközösséghez és annak alapítójához vezetnek bennünket, mégpedig a Grandmonti rendhez, melynek alapítója, Murat/Murret Szent István (1050–1124) a Limoges melletti Murat erdőségeiben vonult magányba, és halála után tanítványai az ugyancsak Limoges közelében lévő Grandmont magányában folytatták alapítójuk életét. A közösség renddé válása és elterjedése azonban már közvetlenül a Ferencet megelőző időszakban történt, az alapító Szent Istvánt pedig már Ferenc életében, 1189-ben avatta szentté III. Kelemen pápa. Akkoriban tehát modern szentnek számított.⁶⁶ A Márta–Mária tipológiát azonban a *Regula Grandmontani* is ismeri, de ezt a megkülönböztetést a laikus és a klerikus szerzetesek között alkalmazza. Úgy tűnik, hogy a Perugiai legendának a Porciunkulúra vonatkozó leírása,⁶⁷ mely ugyanezt a megkülönböztetést tartalmazza, a *Regula Grandmontani* hatása, mely idegen a ferences lelkiség *vita fraternára* vonatkozó elképzelésétől. Ezért rendelkezik úgy a remeteségeknek adott regula, hogy az anya és fiú szerepeket ne rögzítsék, hanem időről-időre váltogassák, „amit közös megbeszéléssel alakítanak ki”.⁶⁸ Csak megjegyezzük, hogy a *Regula Grandmontani* és Szent Romuáld felfogása fontos adalék lehet a Ferenc szóhasználatában oly fontos édesanya kifejezés értelmezéséhez is, melyet az előjárók feladatának kijelölésekor és a testvérek egymáshoz való viszonyának meghatározásakor (lélek szerinti testvérek) is használ.

S még egy fontos tényt hozunk ide. Mint azt már említettük, Szent Ferenc *Intelmeinek* tematikája Szent Benedek reguláját követi, tartalma azonban Murret Szent István *Sententiáit*, aki nem regulát írt, hanem 122 maximában hagyta tanítását követőire.⁶⁹ Ferenc részéről ez szinte azt jelenti, hogy „ha kell, tudok én is ilyen szabályokat, mondásokat alkotni, de én alapvetően mást szeretnék”.⁷⁰ Ferenc *Intelmeinek* formája a sivatagi atyák mondásainak stílusát idézi, s mint említettük, pontosan ők álltak a középkori remetemozgalmak megújulási programjának középpontjában is.

---

⁶⁶ PUSKELY MÁRIA: *Keresztény szerzetesség. Történelmi kalauz*, 1. kötet, Bencés Kiadó, Pannonthalma, 1995, 354–355.

⁶⁷ PL 9–10, 14–16, in *Assisi Szent Ferenc Perugiai legendája*, i. m., 29–32, 35–38.

⁶⁸ ORBÁN ZSOLT: *Ferences remeteség a rend első évtizedeiben és az itáliai obszerváns mozgalomban* [szakdolgozat], Szegedi Tudományegyetem BTK, Szeged, 2003, 22–23.

⁶⁹ ROBERT J. KARRIS: *The Admonitions of St. Francis: Sources and Meanings*, i. m., 3.

⁷⁰ Hasonlóságok: például Murret: *Sententiae* XCIV. és Szent Ferenc 1. és 26. intelme, valamint a 3. és 2. intelem. Lásd ROBERT J. KARRIS: *The Admonitions of St. Francis: Sources and Meanings*, i. m., 3–4.

Ami a sivatagi atyákat illeti, „számos olyan utalás van a ferences forrásokban, ami a sivatagi atyák tanításának alapos ismeretére vall. Nagyon sok toposz, történet, megegyezés utal a korai remeteeszménnyel való szoros kapcsolatra”.⁷¹ S hogy Ferenc és mozgalma konkrétan ezzel a hagyománnyal miként találkozhatott? Elég arra utalnunk, hogy a Spoleto feletti Montelucón, amelyet nagy valószínűséggel Ferenc maga is ismert, és ahol ma ferences kolostor áll, a VI. század óta jelen volt egy szír eredetű közösség.⁷²

Két kamalduli előzménnyel rendelkező ferences remetesség: Celle di Cortona és Monte Casale

Arra vonatkozóan, hogy Ferenc ismerhette-e, és ha igen, honnét ismerhette a kamalduliakat és életformájukat, a fentiekén túl két újabb adatot hozunk. Az általa alapított *Celle di Cortona* ferences remetesség helyén ugyanis kimutatható egy korábbi kamalduli remetetelep,⁷³ ami szoros kapcsolatot, illetve az életforma gyakorlati ismertét tételezi fel. De ide kell sorolnunk a szintén általa alapított *Monte Casale* remetességét is, ahol a Tiberis felső völgyén átvezető út védelmére emelt katonai őrtorony a XII. században elveszítette jelentőségét. A század végén az elnéptelenedett helyen a Borgo San Sepolcra-i kamaldulik kis remeteséget, zarándokszállást és ispotályt létesítettek, ami hamarosan teljesen szegénykórház lett. Végül Città di Castello püspöke, János 1213-ban engedti meg a kisebb testvéreknek, hogy életvitelszerűen ott tartózkodjanak.⁷⁴

Fonte Avellana és Damiáni Szent Péter

Csak a teljesség kedvéért említjük meg, hogy ugyancsak Umbria területén található a Fonte Avellana-i Szent Kereszt-remeteség, melyet a hagyomány szerint Szent Romuáld alapított még 1027-ben. Ebbe a remetességbe lépett be 1033-ban Damiáni Szent Péter (1006–1072), ahol a közösség életét 1044-től perjelként irányította. Regulája, a *De ordine eremitarum et facultatibus eremi*

---

⁷¹ ORBÁN ZSOLT: *Ferences remetesség a rend első évtizedeiben és az itáliai obszerváns mozgalomban*, i. m., 23.

⁷² Uo.

⁷³ LUIGI PELLEGRINI: *Insedimenti Francescani nell'Italia del Duecento*, Laurentianum, Roma, 1984, 79–80.

⁷⁴ FERNANDO URIBE: *Itinerari Francescani*, i. m., 174; ANGELA MARIA SERACCHIOLI: *Di qui passò Francesco*, i. m., 55–56.

Fontes Avellani, és a Fonte Avellanában élő remeték életét bemutató *De suae congregationis institutionis ad Stephanum monachum*, a legkorábbi úgynevezett remeteregula.⁷⁵ Noha fontos remeteségről van szó, tudásunk szerint Szent Ferenc nem állt velük kapcsolatban.

Vallumbrosa és Gaulbert János

Vallumbrosa Toszkánában fekszik, csakúgy, mint Camaldoli, és mindkettő csaknem egyforma távolságra a Ferenc számára oly kedves Alvernától. Az apát-ság és a kongregáció alapítója Gaulbert János (†1073). Szent Romuáldtól és a monasztikus szerzetességet a sivatagi atyák példáján megújítani kívánó többi remetétől eltérően, Gaulbert János ragaszkodott Szent Benedek regulájához, és annak szigorú, betű szerinti betartását kívánta.

Érdemes felidézni reformjának néhány sarokpontját. Az egyik ilyen a szegénység volt, melynek meg kellett mutatkoznia épületeik szegényességében, abban, hogy kezük munkájából, mégpedig mezőgazdasági munkából kellett élniük, hogy ruhájuk festetlen gyapjából készült, szürke színű volt, és csupasz, terítetlen asztaloknál étkeztek. Volt, hogy János a szegényekkel való szolidaritásból eladta a templom ünnepi miseruháit, hogy árát a szegényeknek adja, de a klerikusokat is buzdította a közösségi életre, és újjáépített romos templomokat is.

A társadalommal való kapcsolattartás céljából vett fel világi testvéreket, konverzusokat (*monachi conversi*), akik a remetemozgalomból ismert édesanyai szerepet is be tudták tölteni (piacra járás stb.), hogy ezzel biztosítható legyen a többi szerzetes világtól való elzárkózása is.

Végül fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy János utódja, Rudolf apát (1073–1077) egy jelentős újítást vezetett be a közösség életében, ugyanis minden évben gyűlésre hívta össze a kongregáció apátjait és apátságainak néhány szerzetesét. „A találkozó minden jel szerint meglehetősen fesztelen, közvetlen légkörben zajlottak le. A résztvevők egymás épülésére részleteket olvastak fel a Szentírásból, az atyák vagy Gaulbert János életéből. Emellett kétségkívül megbeszélték az intézményekben adódó közös problémákat is.”⁷⁶

---

⁷⁵ PUSKELY MÁRIA: *Keresztény szerzetesség*, 2. kötet, i. m., 879; PETER KING: *A monachizmus Nyugaton*, i. m., 155–159; ELIO BROMURI – MARIA RITA VALLI (eds.): *Umbria Mistica. Itinerari della Santità*, i. m., 52–56.

⁷⁶ PETER KING: *A monachizmus Nyugaton*, i. m., 174–175.

Annak megvizsgálása, hogy mindezek a cisztercieknél egy generációval korábbi intézkedések vajon gyakoroltak-e hatást a ciszterci reformra, nem tartozik témánkhoz, de az már igen, hogy a vallumbrosaiak által követett szegénység és annak megnyilvánulási formái nagyon közel állnak Ferenchez. Gondoljunk csak Végrendeletének szavaira:

„És akik jöttek, hogy elfogadják ezt az életmódot, mindazt, amijük csak volt, a szegényeknek adták. És beértük egyetlen habitussal, melyet, aki akart, kívül-belül megfoltozott, valamint kordával és alsóruhával; és nem akartunk többet birtokolni. [...]

És én két kezemmel dolgoztam és akarok dolgozni, és határozottan úgy akarom, hogy az összes többi testvér is dolgozzon, ahogy a tisztesség megkívánja. Akik nem tudnak, tanuljanak meg, nem kapzsiságból, hogy munkabért kapjanak, hanem a példaadás kedvéért és a tétlenség elűzése végett. És ha nem adnák meg a munkabért, járuljunk az Úr asztalához ajtóról ajtóra alamizsnát kérve. [...]

Óvakodjanak a testvérek attól, hogy templomokat, szegényes hajlékokat és bármi mást, melyet számukra emelnek, valamiképpen elfogadjanak, kivéve, ha azok illenek a szent szegénységhez, melyet a Regulában megígértünk; és ott vendég módjára tartózkodjanak, mint jövevények és zarándokok.”⁷⁷

Celanói Tamás nemrégiben előkerült Ferenc-életrajza Ferencet magát is úgy mutatja be, mint aki a mezőgazdasági idénymunkások öltözékét viseli.⁷⁸ Ismert az ő életéből is olyan helyzet, amikor az evangéliumoskönyvet vagy az oltárdíszeket adta el, illetve adta oda egy szegénynek,⁷⁹ látomásának nyomán pedig hivatásának kezdeti szakaszában maga is templomokat épített újjá.⁸⁰ A konverzusok feladata nagyon hasonló a remeteségeknek adott regula édesanyai szerepéhez, amint arról már volt szó, illetve a világi rendiek gondoskodó magatartásához. Végül a káptalan intézménye és annak szerepe is nagyon ha-

---

⁷⁷ Végr 16, 20–22, 24, in *Assisi Szent Ferenc írásai*, i. m., 165–166.

⁷⁸ JACQUES DALARUN: *Boldogságos Ferenc atyánk megtalált életrajza*, i. m., 27–28. és a 60. fejezet: uo. 95.

⁷⁹ CÉ2 91, in CELANÓI TAMÁS: *Szent Ferenc második életrajza*, i. m., 221.

⁸⁰ CÉ1 18–22, in CELANÓI TAMÁS: *Szent Ferenc első életrajza*, i. m., 37–41.

sonlít Ferencnek a káptalan feladatáról alkotott elképzeléséhez. Erről a Megnem erősített regulában a következőket olvassuk:

„Minden miniszter évenként egyszer, Szent Mihály arkangyal ünnepén, tetszés szerinti helyen találkozhat testvéreivel, hogy ott az Istenre vonatkozó dolgokat megbeszélje velük. A tengerentúli és a hegyeken túli vidékek miniszterei pedig háromévente, míg a többi miniszter évente jöjjön össze káptalanra a porciunkulai Szűz Mária templománál Pünkösdkor, kivéve, ha az egész testvéri közösség minisztere és szolgálja másként rendelkezik.”⁸¹

Mindezek nem egyszerű párhuzamok, és nem arról szólnak, hogy Ferenc nem volt eredeti egyéniség, vagy hogy csupán összeszedegette és megismételte volna a szerzetesség őt megelőző időszakának bizonyos elemeit, hiszen megtérése előtt nem is nagyon ismerhette azokat. De még ha bármit is tudatosan megismételt volna ezek közül, azokat sem tehette volna meg személyes átélés, személyes istenélmény nélkül. Ezeknek az „előzményeknek” az ismerete sokkal inkább azért fontos nekünk, hogy érzékeljük és megismerjük az őt körülvevő vallásosság légkörét, és a szerzetesség korabeli ismert és „természetes” megnyilvánulásait.

A ciszterciek és Szent Bernát

Mindez persze nem jelenti azt, hogy Ferenc csak az Umbriában oly erős remetemozgalmakat ismerte volna, és ne ismerte volna a ciszterci lelkiségi irodalmat. Teljesen egyértelmű ugyanis például Szent. Bernát *Liber/Tractatus de gradibus humilitatis et superbiae* XV. és Ferenc 19 intelmének összefüggése.⁸² De a ciszterci szokások ismeretére utal többek közt az is, hogy Ferenc a ciszterciek sűrű szövetéből készítettett magának ruhát,⁸³ és csakúgy, mint Szent Bernát, Ferenc is ellenezte, hogy rendi közössége bármiféle kiváltságot, mentességet vagy privilégiumot élvezzen az Egyházon belül. Szent Bernát az alázatosság gyakorlása miatt utasította vissza a pápai privilégiumokat, „mert azoknak révén a püspökök még dölőfösbé, a szerzetesek pedig még romlottabbá vál-

---

⁸¹ RnB 18, in *Assisi Szent Ferenc írásai*, i. m., 119.

⁸² ROBERT J. KARRIS: *The Admonitions of St. Francis: Sources and Meanings*, i. m., 4–6.

⁸³ PL 101, in *Assisi Szent Ferenc perugiai legendája*, i. m., 131.

tak”.⁸⁴ Ferenc pedig a *minoritas* nevében nem tartotta azokat elfogadhatónak. Sajnos azt látjuk mindkét rend esetében, hogy az alapítók szándékát mindkét esetben felülírta az emberi gyarlóság és az egyházpolitika.

KÖLCSÖNHATÁS

Végül azt is jó tudnunk, hogy nemcsak a bencések és más szerzetesi reformok gyakoroltak hatást Szent Ferencre és mozgalmára, hanem ez a hatás egy idő után kölcsönössé vált. Hiszen amint a következőkben látni fogjuk, éppen a ferencesek és a koldulórendek hatására keletkeztek az első monasztikus kollégiumok a nagy egyetemi központokban.

A monasztikus rendek és Ferenc kapcsolatának megismerése azért is fontos, mert a tények ismeretében nem lehet azt mondani, hogy a monasztikus élet hanyatlóban volt a korban.⁸⁵ Ez pedig azt is jelenti, hogy át kell értékelnünk azt a sztereotípiát, miszerint a monasztikus rendek válságba kerülése okozhatta a koldulórendek robbanásszerű előretörését, elterjedését. Ennek más okai lehettek, például a városok kialakulása és a polgárság eltérő lelki igényeinek megjelenése. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy először a ferencesek is a városokon kívül telepedtek le, és nemegyszer a polgárság kérésére költöztek be a városba. Ezt a ferencesek és domonkosok megtehették, mert nem kellett otthagyniuk monostoraikat, ezzel együtt hagyományait, hiszen ezek ekkor formálódtak. A városok súlyának növekedése, a polgárság és az egyetemek megjelenése hasonló hatással volt a XIII. századi monasztikus rendekre is. A városok és az egyetemek vonzereje már csak azért sem volt elhanyagolható, mert „a legkiválóbb jelöltek az újonnan alapult kolduló rendekhez csatlakoztak”.⁸⁶ Többek között ezért is létesítenek egymás után tanulmányi házakat és kollégiumokat először a ciszterciek, majd a bencések a XIII. század második felében a nagy egyetemi központokban (Párizsban a ciszterciek Szent Bernát Kollégiuma 1246-ban, Fleury bencés apátságának kollégiuma 1247-ben, Cluny kollégiuma 1269-ben, Oxfordban a ciszterciek kollégiuma 1281-ben stb.).⁸⁷ Ez azonban már az az idő, amikor a koldulórendek harmadik nagy egyetemi magiszter generációja tanít például a párizsi egyetemen. A később

---

⁸⁴ PETER KING: *A monachizmus Nyugaton*, i. m., 195.

⁸⁵ Uo. 168.

⁸⁶ Uo. 254.

⁸⁷ Uo. 255.

bekövetkezett hanyatlásnak ugyancsak oka lehetett azonban az is, hogy a koldulórendek a szegénységet olyan fokban élték, ami ugyan felmerül a különféle monasztikus reformok során (például ciszterciek), de a monasztikus élet költöttségei miatt csak a koldulók vitték „tökélyre”.⁸⁸

ÖSSZEGZÉS

Összegzésül azt mondhatjuk, hogy a monasztikus rendek és Szent Ferenc, illetve a ferences mozgalom kapcsolata nagyon összetett jelenség.

Szent Ferenc számos bencés apátsággal és közösséggel kapcsolatban állott. Gyakran megfordult bencés monostorokban, ismerte a bencés regulát és életformát, az éppen akkor modern bencés lelkiségi irodalmat, és a születő ferences közösség számos, eredetileg a bencésekhez tartozó kápolna mellett telepedett le, vagy elhagyott monostort népesített be.

A bencés monostorok magatartása pedig kivétel nélkül nagyon is támogató volt Szent Ferenc irányába, akiben koruk szentjét tisztelték, és akinek mozgalmát nagyon sokféleképpen segítették.

Ezzel együtt Ferenc ismerte a szerzetesi életet a remeteség irányából megreformálni kívánó csoportokat, és kapcsolatban állt velük. Tőlük nemcsak remeteségeket vett át a rend, de az életforma számos elemét is.

Ez a hatás azonban a XIII. század második felére már kölcsönössé vált, és a koldulórendek hatására a monasztikusok is tanulmányi házakat kezdtek alapítani a nagy egyetemi központokban.

---

⁸⁸ Uo. 243.